

УДК 343.15

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.16>**М. Г. Кузнєцов**

кандидат юридичних наук, адвокат

ЕЛЕКТРОННІ ВИБОРИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ГОЛОСУВАННЯ ПІД ЧАС ПОВОЄННИХ ВИБОРІВ

У статті досліджується глобальний досвід запровадження електронних виборів, акцентуючи увагу на різноманітних формах, таких як електронна агітація, опитування, референдуми та електронне голосування. Автори аналізують, як новітні технології, що використовуються в виборчих процесах, можуть підвищити доступність і зручність голосування, проте також акцентують на ризиках, пов'язаних з дезінформацією та кібербезпекою. Особливу увагу в статті приділено проблемам, з якими стикалися країни Європейського Союзу при впровадженні електронного голосування. Розглядаються випадки, коли ряд держав, таких як Німеччина, Норвегія, Нідерланди та Данія, відмовилися від електронних систем через нестачу прозорості, ускладненість забезпечення таємності голосування та відсутність незалежного контролю. Це підкреслює важливість створення надійної законодавчої бази, що гарантує захист прав виборців і запобігає можливим маніпуляціям. Відзначається позитивний досвід Швейцарії, де прямі референдуми є складовою частиною політичної культури. В країні застосовуються електронні інструменти для забезпечення високого рівня участі громадян у політичному процесі, що, в свою чергу, підвищує довіру до результатів виборів. У контексті України, стаття розглядає потенціал впровадження електронного голосування під час повоєнних виборів. Зокрема, підкреслюється, що електронні методи голосування можуть суттєво поліпшити доступність для різних груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи та особи з інвалідністю. Використання існуючих електронних платформ, таких як «ДІЯ», може стати важливим кроком у забезпеченні реалізації активного виборчого права. Однак, для успішного впровадження електронного голосування в Україні необхідно усунути ризики, пов'язані з безпекою та довірою до електронних систем. В статті пропонуються рекомендації щодо необхідності розробки чіткої законодавчої бази, яка враховуватиме принципи прозорості, таємності голосування та незалежного контролю.

Ключові слова: виборчі права, виборчий процес, електронне голосування, повоєнна відбудова, вибори, електронна агітація, кібербезпека.

Постановка проблеми. У світлі сучасних політичних викликів та соціальних трансформацій, пов'язаних з війною та її наслідками, виникає потреба у впровадженні нових форм голосування, здатних забезпечити демократичні процеси. Електронні вибори, які вже здобули популярність у багатьох країнах світу, розглядаються як потенційна альтернатива традиційним формам голосування під час повоєнних виборів. Проте їх реалізація викликає численні питання щодо безпеки, доступності, легітимності та готовності суспільства до змін. З огляду на це, важливо вивчити можливості та виклики, пов'язані з електронними виборами у контексті поствоєнного відновлення демократичних інститутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Електронні вибори, як важливий елемент

сучасних демократичних процесів, активно досліджуються в науковій літературі, зокрема в контексті їх впровадження, переваг і недоліків. Останні дослідження в цій сфері свідчать про зростаючу зацікавленість у застосуванні новітніх технологій для вдосконалення виборчих процесів, що підтверджується рядом ключових публікацій. У дослідженнях наголошується на необхідності впровадження сучасних технологій для забезпечення безпеки, прозорості та доступності виборів. Наприклад, публікації в *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* висвітлюють досвід різних країн у використанні блокчейн-технологій для запобігання фальсифікаціям та забезпечення анонімності голосування. Згідно з дослідженнями, опублікованими в *Cybersecurity and Cybercrime:*

International Perspectives, питання кібербезпеки є критично важливими для успішного впровадження електронного голосування. Дослідники підкреслюють, що загроза кібератак може суттєво підірвати довіру громадськості до результатів виборів, а отже, необхідні заходи для забезпечення захисту даних виборців. У статтях, опублікованих в International Journal of Electronic Governance, розглядаються соціально-політичні аспекти впровадження електронних виборів, зокрема вплив на участь молоді у виборах та залучення громадян до політичного процесу. Дослідники вказують на позитивний вплив електронних інструментів на активність молоді, що може стати важливим фактором у зміцненні демократії. Окрему увагу приділено питанням правового регулювання електронних виборів. Так, Н.О. Максименцева висвітлює потребу в чіткій законодавчій базі для забезпечення прозорості та безпеки голосування. Зокрема, аналізуються міжнародні стандарти, які можуть слугувати основою для формування національних норм. Узагальнюючи, останні дослідження підкреслюють, що впровадження електронних виборів є складним і багатограним процесом, що потребує комплексного підходу, врахування технологічних, соціальних та правових аспектів. Вони також свідчать про необхідність подальших досліджень для розробки ефективних механізмів запобігання ризикам і підвищення довіри до електронних виборчих систем.

Метою є аналіз електронних виборів як альтернативної форми голосування під час повних виборів. У рамках цієї мети планується:

1. Вивчити міжнародний досвід електронного голосування та його вплив на демократичні процеси.

2. Оцінити технічні, юридичні та соціальні аспекти впровадження електронних виборів в умовах поствоєнних дій.

Виклад основного матеріалу. Електронні вибори виступають невід'ємною частиною концепції електронної демократії та є важливим механізмом реалізації виборчих прав громадян. Вони надають можливість громадянам у цифровому форматі обирати представників, які будуть відстоювати їхні інтереси, що, в свою чергу, сприяє розвитку політичної культури, активізації участі суспільства та формуванню громадянського суспільства, а також впливу на політику та законодавство. Однак варто також зазначити існування певних недоліків, які супроводжують дану форму голосування.

Електронні вибори охоплюють різноманітні етапи виборчого процесу, де застосовуються електронні технології [3, с. 206]. Зокрема, до складу електронних інструментів входять електронні системи голосування, електронна реєстрація виборців, автоматизований підрахунок голосів, а також онлайн-платформи для інформування виборців. Ці інструменти здатні значно підвищити ефективність, точність та прозорість виборчих процесів, що, у свою чергу, може залучити ширшу аудиторію громадян до активної участі у виборах.

Електронні вибори (Е-вибори) слід розглядати як процес, у якому на одному або кількох етапах використовуються електронні технології та засоби. Електронне голосування (Е-голосування) являє собою етап безпосереднього волевиявлення, який передбачає використання електронних засобів під час голосування, а також на етапі підрахунку голосів. Існують різні формати електронного голосування: від традиційних, що проводяться на виборчих дільницях, до повністю дистанційних, що реалізуються через спеціалізовані мобільні додатки.

Електронна агітація (Е-агітація) полягає у здійсненні виборчої комунікації за допомогою електронних засобів, що дозволяє впливати на переконання та вибір громадян, а також залучати їх до виборчої кампанії в різних ролях. Електронне опитування (Е-опитування) виступає електронним аналогом традиційних опитувань, що проводяться під час виборчої кампанії, включаючи екзит-поли, які дозволяють неформально з'ясувати позицію громадян після завершення голосування [1].

Відповідно до чинного виборчого кодексу України [2], інноваційні технології, технічні та програмні засоби можуть бути використані під час організації та проведення виборів виключно у форматі експерименту або пілотного проєкту, що визначається рішенням Центральної виборчої комісії. Зокрема, предметом впровадження є:

1. Голосування виборців на виборчих дільницях за допомогою технічних засобів (машинне голосування).

2. Підрахунок голосів виборців за допомогою електронних засобів.

3. Формування протоколів про підрахунок голосів, підсумків та результатів голосування з використанням інформаційно-аналітичних систем.

На сьогоднішній день електронні форми голосування (Е-вибори) не використовуються

як основна форма підрахунку голосів у виборчому процесі, їх впровадження обмежується пілотними проектами, а результати таких голосувань не враховуються при офіційному підрахунку та оголошенні виборчих результатів.

Нормативно-правове регулювання технічних аспектів впровадження електронних форм та цифровізації різних сфер життя, включаючи електронний підпис та електронні довірчі послуги, може здійснюватись відповідно до ряду законодавчих актів, таких як Указ Президента «Про затвердження Положення про порядок здійснення криптографічного захисту інформації», а також Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронні довірчі послуги» [4, с. 308].

Глобальний досвід впровадження електронних виборів (Е-виборів) передбачає різноманітні форми, такі як електронна агітація, електронні опитування, електронні референдуми та електронне голосування. Відзначається активний розвиток електронних форм агітації за допомогою інтернет-ресурсів. Проте цей процес супроводжується ризиком дезінформації, а також недостатністю механізмів швидкого реагування та контролю у випадках порушення законодавства стосовно джерел інформації та форм її протидії.

Електронні опитування під час виборчого процесу також можуть використовуватись як форма агітації чи соціологічних досліджень. У багатьох країнах вони активно регулюються законодавством, що сприяє їх широкому впровадженню. Проведення референдумів, хоча й є відносно рідкісною практикою у світі, особливо в країнах ЄС, потребує серйозного нормативно-правового забезпечення, яке має втілюватись у конкретні дії та заходи.

Серед країн, де референдуми реалізуються успішно, слід відзначити Швейцарію, де до цього процесу ставляться з високою серйозністю, і народ має реальні законодавчі ініціативи. У Швейцарії голосування на референдумах може здійснюватись через електронну систему з використанням багаторівневої системи кодування для забезпечення кібербезпеки.

Форма електронного голосування викликає численні дискусії і може здійснюватись у двох форматах: за допомогою програмно-технічних засобів на виборчих дільницях або в дистанційному режимі через інтернет (як у випадку з Естонією). Проте, досвід країн ЄС свідчить про численні проблеми системи електронного голосування [5, с. 15]. Багато країн відмовились

від впровадження цього формату через низку недоліків, зокрема [6, с. 139]:

1. Відсутність прозорості у волевиявленні громадян.

2. Неможливість незалежного контролю під час голосування.

3. Загроза кібератак, що ставить під сумнів достовірність виборів.

Наприклад, Німеччина відмовилась від електронного голосування через рішення Конституційного суду, яке визнало його неконституційним. Норвегія та країни Бенілюксу висловили стурбованість щодо дотримання принципів вільних виборів і таємного голосування [7].

Отже, досвід впровадження електронних інструментів у виборчому процесі виявляється неоднозначним. Багато країн повертаються до традиційних методів голосування через брак довіри до новітніх технологій.

Електронні форми голосування здатні подолати численні виклики, з якими стикаються повоєнні вибори, зокрема:

1. Е-голосування дозволить внутрішньо переміщеним особам та тим, хто має статус тимчасового захисту, брати участь у виборах, навіть якщо вони перебувають за межами країни.

2. Відсутність відповідних умов на виборчих дільницях може бути компенсована електронними засобами голосування.

3. Використання існуючих електронних сервісів, таких як «ДІЯ», дозволить знизити витрати на організацію виборів.

4. Застосування електронних технологій може стимулювати активність молоді у політичному процесі.

5. Автоматизація процесу підрахунку голосів може зменшити ймовірність фальсифікацій.

Проте, існують і серйозні загрози, пов'язані з реалізацією Е-голосування, серед яких:

– Неможливість забезпечення принципу таємного голосування та вільного волевиявлення.

– Відсутність незалежного спостереження за процесом голосування.

– Загроза кібератак, що ставить під сумнів результати голосування.

Таким чином, підходячи до питання електронного голосування в Україні, важливо врахувати як позитивні, так і негативні аспекти цього інструменту. Успішна реалізація може стати запорукою демократизації виборчого процесу в умовах повоєнного відновлення, однак для цього потрібно забезпечити належний рівень

безпеки та прозорості, а також створити законодавчу базу, що регулює даний процес.

Висновки. Глобальний досвід запровадження електронних виборів демонструє, що технології можуть значно полегшити процес голосування, зокрема через електронну агітацію, опитування, референдуми та голосування. Однак, впровадження цих новітніх форм потребує ретельного аналізу та усунення ризиків, пов'язаних з дезінформацією та кібербезпекою.

Багато країн Європейського Союзу відмовилися від електронного голосування через відсутність прозорості, можливостей для незалежного контролю та загрозу кібератак. Це свідчить про те, що технологічні інновації повинні супроводжуватись надійною законодавчою базою та механізмами захисту прав виборців.

Приклад Швейцарії, де активно використовуються референдуми, підтверджує важливість прямої демократії та законодавчої ініціативи з боку громадян. Ефективне впровадження електронних інструментів голосування у цій країні забезпечує високий рівень довіри до результатів виборів.

В умовах повоєнного відновлення України електронне голосування може стати важливим інструментом для залучення виборців, зокрема внутрішньо переміщених осіб та людей з інвалідністю. Впровадження вже існуючих електронних платформ, таких як «ДІЯ», може допомогти у забезпеченні доступності виборів.

Для успішного впровадження електронного голосування в Україні необхідно створити чітку законодавчу базу, що враховуватиме принципи прозорості, таємності голосування і незалежного контролю. Без цього досягнення мети підвищення участі виборців може залишитись нездійсненним.

Успішна реалізація електронного голосування в Україні може не тільки підвищити явку виборців, але й зміцнити демократичні процеси в країні, забезпечуючи більшу участь громадян у політичному житті. Однак, для цього важливо усунути ризики, пов'язані з безпекою і довірою до електронних систем.

У підсумку, електронні вибори є перспективним напрямом розвитку демократичних процесів, але їх реалізація потребує ретельного планування та підходу, що включає технічні, юридичні та соціальні аспекти.

Список використаної літератури:

1. Council of Europe. Recommendation on legal, operational and technical standards for e-voting (Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 September 2004) and explanatory memorandum. Rec (2004) 11 / Council of Europe.
2. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
3. Відповідальність за порушення виборчого законодавства: посібник для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів / за ред. М. Хавронюка. Київ : «АК-Group», 2019. 354 с.
4. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права : Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи : пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-ге, випр. і доповн. Київ : Логос, 2009. 500 с.
5. Максименцева Н.О. Система непрямих виборів президента в США як засада формування культури виборчої демократії. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 4. 2023. С. 15-19.
6. Натуркач Р.П. Норма виборчого права України: окремі ознаки та зміст. Аналітично-порівняльне правознавство. № 1. 2024. С. 138-143.
7. Рішення КСУ Німеччини щодо проведення електронного голосування від 03.03.2009. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2009/03/cs20090303_2bvc000307.html
8. Тertiшник В. М. Цифрові інформаційні технології в кримінальному процесі. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 134-137.

Kuznietsov M. H. Electronic elections as an alternative form of voting during post-war elections

The article explores the global experience of introducing e-elections, focusing on various forms, such as electronic campaigning, polls, referendums, and e-voting. The authors analyze how the latest technologies used in electoral processes can increase the accessibility and convenience of voting, but also emphasize the risks associated with disinformation and cybersecurity. The article pays special attention to the problems faced by the countries of the European Union when implementing electronic voting. The author discusses cases where a number of states, such as Germany, Norway,

the Netherlands, and Denmark, have abandoned electronic systems due to a lack of transparency, difficulty ensuring the secrecy of the vote, and lack of independent control. This emphasizes the importance of creating a reliable legal framework that guarantees the protection of voters' rights and prevents possible manipulations. The positive experience of Switzerland, where direct referendums are an integral part of the political culture, is noted. The country uses electronic tools to ensure a high level of citizen participation in the political process, which, in turn, increases confidence in the election results. In the context of Ukraine, the article examines the potential for introducing e-voting during post-war elections. In particular, it is emphasized that electronic voting methods can significantly improve accessibility for different groups of people, such as internally displaced persons and persons with disabilities. The use of existing electronic platforms, such as Diia, can be an important step in ensuring the realization of active suffrage. However, for the successful implementation of e-voting in Ukraine, it is necessary to address the risks associated with security and trust in electronic systems. The article offers recommendations on the need to develop a clear legislative framework that takes into account the principles of transparency, secrecy of voting and independent control.

Key words: *voting rights, electoral process, electronic voting, post-war reconstruction, elections, electronic campaigning, cybersecurity.*